

Методичні публікації

На допомогу Вчителю

УДК 37.015.31:2–426(477)

О. В. Рудь,
старший викладач кафедри менеджменту освіти ВППО

Інтеграція християнських цінностей в освітній процес у контексті формування життєвих компетенцій учнів нової української школи

The value of spiritual and moral education in the course of formation of valuable life priorities of the studying youth is determined. Competence-based approach is the basis for the modern concept of the organization of educational process. Forming of competence of vital planning at a stage of education happens in interaction of the teacher and pupil of whom the competent graduate of general educational institution is result.

Key words: modernization of educational process, spiritual and moral education, vital planning, forming of competences.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства однією з найважливіших зasad теоретичної концепції та практичної діяльності школи є орієнтація на формування високоморальної особистості, виховання духовності майбутнього нашого суспільства.

Як зазначається в Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), сьогодні перед школою стоїть завдання «забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації» [3, 6].

Протягом століть українське духовно-моральне виховання вбирало в себе кращі здобутки світової матеріальної і духовної культури, які утверджують добро, любов, красу, милосердя, справедливість у всіх сферах життя. Україна потребує адекватного національного виховання дітей та молоді, адже в національно свідомих, гарно вихованих українських діях – наша надія і майбутня самореалізація. Процес духовно-морального виховання – формування особистості й національної свідомості, підготовки її до життя, місця у суспільстві, де вона може принести максимум користі Україні й відчути власне задоволення. Відірваність виховання від національних культурно-історичних традицій породжувала відчуженість підростаючих поколінь від родини, народної культури, рідної мови, моралі, духовності.

Модернізація загальної середньої освіти, динамізм економічних процесів, що відбуваються в Україні, зумовили необхідність істотного оновлення

освічення духовно-морального виховання у процесі становлення цінніших життєвих пріоритетів учнівської молоді.

В основу сучасної концепції організації освітньо-виховного процесу покладено компетентнісний підхід. Формування компетентності життєвого проектування на етапі здобування освіти відбувається у взаємодії педагога й учня, результатом якої є компетентний випускник ЗНЗ.

Ключові слова: модернізація освітнього процесу, духовно-моральне виховання, життєве проектування, формування компетентностей.

Rud O. V. Integration of Christian Values into Educational Process in the Course of Forming of Vital Competences of Pupils of New Ukrainian School.

освітнього змісту, структури, методів, організаційних форм навчання, спрямованого на створення оптимальних умов для демократизації і підвищення ефективності навчально-виховного процесу, реалізації особистісного потенціалу кожного учня, формування його як особистості, компетентності у власній життєдіяльності. Важливою ланкою формування життєвих компетентностей особи є освіта, тому що вона – єдиний соціальний інститут, через який проходить кожна людина, набуваючи при цьому конкретних рис особи, фахівця та громадянина.

Перед сучасною школою постає завдання виховати особистість, здатну до життєтворчої діяльності. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях, зважаючи на власні можливості і здібності; ставитиме перед собою завдання самовдосконалення і саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності; позитивно впливатиме на духовне життя суспільства, виступаючи не лише як споживач, а й як охоронець і творець духовних цінностей. Саме духовна компетентність особистості має зайняти належне місце серед інших життєво важливих компетентностей, а це, свою чоргою, вимагає розвитку високих морально-психологічних якостей, духовності, що визначає психологічну мотивацію поведінки особистості, потребу в пізнанні світу і самопізнанні, пошуку сенсу життя і свого призначення, шляхів ефективної самореалізації тощо.

Аналіз літератури. Компетентнісний підхід в освіті підтримують численні дослідники: О. Овчарук, О. Пометун, М. Рибаков, І. Родигіна, І. Тараненко, А. Хуторський, Є. Павлютенков та ін. Шляхи

підвищення професійної компетентності педагога вивчають Г. Васянович, К. Вініас-Трофименко, Г. Лісовенко. Управлінську компетентність керівника навчального закладу аналізують Р. Вдовиченко, М. Вачевський. Психолого-педагогічні аспекти формування життєвих компетентностей досліджують Н. Бібик, М. Варій, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Петровська, Т. Сорочан, М. Холона та ін. У багатьох працях виокремлюють цілу низку найрізноманітніших компетентностей, серед яких комунікативна, моральна, правова, науково-предметна, методична, освітня, психологічна, управлінська, фахова, компетентність збереження здоров'я та ін.

Проте духовні компетентності поки що не стали предметом цілеспрямованого вивчення; як про окремий вид компетентностей про них говорять лише деякі дослідники (В. Киричук, К. Осадча, О. Хоменко та ін.). Тим більше не вивчено морально-психологічні аспекти формування духовних компетентностей. Поняття «компетентності» є ширшим, ніж поняття «знання», «вміння» або «навички». Воно містить у собі не лише когнітивну й операціонально-технологічну складові, але й індивідуально-психологічну, креативну та інші. Компетентнісний підхід наголошує на єдності навчальних, виховних, розвивальних і психологічних впливів та дозволяє більш точно планувати, діагностувати й оцінювати процес формування гармонійної, духовно зрілої особистості. Формування духовних компетентностей охоплює: знання про світ і Всесвіт, розуміння морально-духовних процесів і явищ; навички морально спрямованої поведінки, досвід саморефлексії, міркування над сенсожиттєвими проблемами добра, справедливості, гідності, совісті тощо.

Виклад основного матеріалу. Для успішного формування духовних компетентностей учнів дуже важливими є: створення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі, формування яскравих ідеалів; озброєння технологією морально-духовного розвитку; прищеплення навичок і вмінь самовивчення, виокремлення позитивних і негативних індивідуально-психічних якостей; пропаганда духовно-психологічної літератури; популяризація позитивного досвіду духовно-морального самовдосконалення, звернення до світових духовних практик, духовної скарбниці народу і людства.

Українська школа змінюється постійно. Сьогодні основні наші сили зосереджені на реалізації Концепції нової української школи, яка повинна стартувати 1 вересня 2018 року. Очікуємо, що новий проект Закону України «Про освіту» буде прийнятий парламентом до кінця 2016 року. Проте, не чекаючи на закон, ми уже зараз повинні розпочати нововведення. Вже зараз ми розвантажуємо й оновлюємо чинні програми початкової школи, вилучаємо з них застарілу і зайву інформацію. Вектор шкільної освіти, спрямовуючись у площину цінностей особистісного розвитку, варіативності й відкритості школи, зумовлює принципову необхідність переосмислення усіх факторів, від яких залежить якість навчально-виховного процесу, змісту, методів, форм навчання і виховання, системи контролю й оцінювання, управлінських рішень, взаємовідповідальності учасників навчально-виховного процесу.

Загальна середня освіта має забезпечити умови для морального, інтелектуального, фізичного, художньо-естетичного розвитку учнів, виховання громадянині

демократичного суспільства, яке визнає освіченість, вихованість, культуру найвищими цінностями, незамінними чинниками соціального прогресу.

Важливою і дієвою науковою основою реалізації державної політики у сфері освіти є розроблення й прийняття Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні (схвалена колегією Міністерства освіти і науки України, протокол № 8/1-2 від 18.08.2005 року). Ця програма визначає стратегію виховання підростаючого покоління в умовах становлення громадянського суспільства в незалежній Україні. Вона спрямована на реалізацію соціальної функції виховання – забезпечення наступності духовного і морального досвіду поколінь, підготовки особистості до успішної життєдіяльності. Програма визначає сучасні теоретичні засади виховання (мету, принципи, основні напрями, зміст, технології), науково-методичні, організаційні, кадрові, інформаційні умови розвитку виховних систем, сприяє підвищенню ефективності виховної діяльності.

Згідно з Національною програмою виховання дітей та учнівської молоді в Україні, виховання – процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямований на утвердження суспільно значущих норм і правил поведінки особистості, визначення духовності як провідної характеристики людини, її духовних пріоритетів, обґрунтування системи цінностей, що мають лягти в основу життя дитини, виступають на передній план усього процесу її соціалізації.

Розвиток вільної, гуманної і відповідальної особистості безпосередньо пов'язаний із системою її морально-духовних цінностей. Адже духовність, моральність так чи інакше передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі й зосередженість на морально-духовній культурі людства. Тому цілі й наміри духовно та морально зрілої особистості вкорінено в системі надіндивіуальних цінностей, завдяки чому вони виконують функцію вищого критерію орієнтування у світі й опорних для самовизначення особистості.

Головна мета духовно-морального виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури духовно-моральних відносин, формування у молоді незалежно від національної належності особистих рис громадян української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Сьогодні в Україні по-різному тлумачиться поняття духовності, розроблено різні підходи до її формування, які часто протирічать і заперечують один одного. Бажання допомогти дитині спонукає шукати спільні точки дотику між різними формами суспільної свідомості, вести діалог, звертатися до витоків духовності, що лежать у багатстві людської історії, культури, науки, філософії, релігії.

В останнє десятиліття дедалі більше політичних і культурних діячів, учителів, батьків звертаються до християнських моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, не підвладних політичній та ідеологічній кон'юнктурі. У ситуації гострого дефіциту

Методичні публікації

ціннісних установок і орієнтацій духовні й моральні цінності, які є основою цінностей гуманістичних, відіграють дедалі вагомішу роль у сучасному вихованні дітей та молоді. Отже, виникає гостра потреба в залученні релігійних морально-духовних ціннісних орієнтирів та чеснот до процесу виховання дітей, визначені основних зasad, цілей, напрямів, змісту, форм і методів становлення моральності та духовності на їх основі, які разом з іншими складовими сприятимуть розвитку і формуванню духовної високоморальної особистості, майбутнього громадянина України.

Українські вчені-педагоги І. Огіенко, Г. Ващенко та інші продовжували вести глибокі пошуки у напрямку формування високодуховної особистості, базуючись на філософсько-теологічних та психологічних дослідженнях Арістотеля, Платона, Августина Блаженного, Руссо, Канта, Фіхте, Кюльпе, Месера, педагогічних – Коменського, Песталоцці. І все-таки основним джерелом їхніх досліджень було Святе Письмо. Обґрунтовуючи необхідність використання біблійних догматів у процесі формування ціннісних життєвих орієнтирів, вони виокремлюють детерміновану християнськими критеріями ціннісну орієнтацію та соціальну, людську спрямованість.

Україна – це християнська держава в духовному вимірі, тож формування її національної ідеї, примноження та збереження національних освітніх традицій не може усвідомлюватись без християнської моралі, етики, педагогіки та виховання. Саме тому зараз духовно-моральне виховання розглядається як один із інструментаріїв формування життєвих компетенцій учнів нової української школи. І сучасний педагог, поряд з професійною компетенцією, повинен володіти детермінованими християнськими ціннісними орієнтирами та формувати їх у молодого покоління.

Християнство, його основоположні цінності стали джерелом і основою для синтезу в Європі моральних ідей античності – істини, добра, краси – з християнськими постулатами активного ставлення людини до світу універсальності, не пов’язаної з будь-якими політичними й етнічними рамками, зверненням до особистості як носія історичної відповідальності. Від середньовіччя саме християнство формувало культурну традицію та забезпечувало культурну єдність спочатку Західної Європи, поступово світу в цілому. Християнські культурні цінності стали основою розвитку всієї культури, особливо музики, живопису, літератури. Вони інтегрувалися з іншими спорідненими смислами, наприклад, моральними цінностями певного народу, моральними звичаями і традиціями, вибудували ціннісний світ сім’ї, стосунків дітей, батьків.

Із часом, у модерну добу, християнські цінності перестали прямо ототожнюватися з християнством як релігією і почали оцінюватися як універсальні моральні цінності західної, тобто християнської цивілізації; в культурологічному її вимірі набули абсолютного загальнолюдського характеру. Зараз вони є невід’ємною частиною сучасної культури і явно чи дискретно впливають на життя кожної людини і суспільства в цілому, незалежно від того, яку світоглядну позицію відстоюють їхні носії – секуляритивну (світську) чи релігійну. Отже, довгостроковий і понад ситуаційний, інтегративний характер цінностей, що увійшли до людської культури як християнські моральні орієнтири, надає їм особливій

ролі у процесі виховання дітей та молоді й спонукає до вироблення шляхів, засобів і методів їх формування.

Розвиток духовності на основі християнських моральних цінностей передбачає вироблення моральних вимог, що відкладаються в свідомості людини й суспільства у вигляді норм, принципів, ідеалів, понять тощо.

Серед методів і форм духовного виховання одне з провідних місць належить активним формам і методам (ситуаційно-рольові ігри, соціограми, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації тощо), які дають дітям можливість предметно, безпосередньо й емоційно бути в ситуації морального вибору та морального пошуку.

Особливе місце посідають форми й методи, які залучають дітей до художньо-музичного, мистецького світу християнських цінностей, де поєднуються традиційні методи з художньою діяльністю самих дітей – живописом, ліплінням, декоративно-прикладним мистецтвом, музичуванням, драматизацією тощо. Крім цих методів, доцільно використовувати й традиційні – бесіди, лекції, семінари, роботу з книгою тощо.

Одним із напрямів залучення дітей до християнських цінностей може бути краєзнавча та екскурсійно-пошукова робота, яка знайомить дітей з досвідом і традиціями адаптації християнських моральних цінностей до культури рідного краю. Результативність застосування інтегрованого підходу, різноманітних виховних форм, методів і впливів великою мірою залежить від того, наскільки вони відповідатимуть індивідуальним і віковим особливостям дітей, задовольняти будуть їхні духовні потреби, викликатимуть відповідну мотивацію, стимулюватимуть саморозвиток і самовиховання дитини, спонукатимуть до морального удосконалення.

У реалізації духовно-морального виховання в системі освіти провідне місце належить курсам духовно-морального спрямування, у пріоритеті яких є формування духовних компетентностей учнівської молоді.

Пізнання духовних законів світобудови і вміння застосовувати їх у практиці життєтворчості потрібне сучасній людині для уникнення життєвих помилок, падінь і невдач, для досягнення успіхів у різних сферах життя, для розвитку своїх здібностей і талантів, ефективної самореалізації. Отже, духовна компетентність – це показник уміння критично оцінити свій стиль поведінки та життєву філософію, розкайтися у помилках і гріхах, прийнявши настанову більше не повторювати їх, толерантно ставитися до недоліків інших людей, уміти прощати, стати свідомим творцем свого життя. Компетентності, набуті учнями в процесі здобуття освіти, роблять особистість конкурентоспроможною, більш пристосованою до соціальних змін, готовою до інноваційних перетворень. Усе це має чітко усвідомлювати сучасний педагог-фахівець. Державна політика формування людини майбутнього, яка свою діяльністю буде здатна примножувати інтелектуальний та духовний потенціал нації, реалізується завдяки діяльності вчителя, роль якого при цьому важко переоцінити.

Нову школу неможливо побудувати без реформи підготовки педагогів. Можна змінити термін навчання чи зміст шкільної програми, та школа по-справжньому оновиться тільки тоді, коли зміниться самі вчителі. Неможливо якісно провести реформу середньої

освіти, якщо вона не супроводжується зміною підходів до підготовки вчителя. Про це зазначила міністр освіти і науки Лілія Гриневич на засіданні сектора вищої освіти Науково-методичної ради МОН.

«Ми декларуємо компетентнісний підхід до стандартів змісту середньої освіти та компетентнісний підхід до викладання. Для тих, хто працює в системі освіти, абсолютно ясно, що розуміють, що це таке, 10 % вчителів. І це засвідчує кризу, в якій ми знаходимся», – зауважила Л. Гриневич. Міністр зазначила, що правильне визначення результатів навчання освітнім має бути прямо пов’язано з концепцією нової школи.

«Зараз ми також готуємо освітній кодекс учителя. Цінності – це дуже важомий елемент у підготовці педагога, їх обов’язково має враховувати нова концепція. Саме орієнтація на етику і цінності – головна ознака провідних освітніх систем. Враховуючи те, що в нас все частіше постає питання взаємовідносин вчителів і батьків, вчителів і дітей, оскільки ми знаходимся в складній ситуації військового конфлікту, етична підготовка вчителя – це нагальне питання», – додала Лілія Гриневич [15].

К. Ушинський зазначав: «Вихователь, що стоїть на рівні з сучасним ходом виховання, почувається живим, діяльним членом великого організму, який бореться з неуцтвом та пороками людства, посередником між усім, що було благородного й високого в минулій історії людей, і поколінням новим, охоронцем святих заповітів людей, які боролися за істину і за благо. Він почувається живою ланкою між минулим і прийдешнім, могутнім ратоборцем істини й добра, і усвідомлює, що його справа, скромна зовні, – одна з найвизначніших справ в історії, що на цій справі ґрунтуються царства і нею живуть цілі покоління». Тому науково-методичне забезпечення та супровід професійного розвитку педагогічних працівників у курсовий і міжкурсовий період системою післядипломної педагогічної освіти, методичними службами рай(міськ) відділів (урядів) освіти є необхідною умовою формування його готовності до усвідомленої реалізації національно-патріотичного виховання у ЗНЗ. Удосконаленню педагогічної майстерності, підвищенню рівня готовності до національно-патріотичного виховання учнів сприє участь

педагогів навчальних закладів у різноманітних формах наукової, методичної, організаційної роботи: системна самоосвіта, участь у науково-практичних конференціях, семінарах тощо.

24–25 березня 2016 року Національний університет «Острозька академія» в одинадцяті гостинно прийняв учасників та членів журі всеукраїнського фестивалю-конкурсу із різних областей України. Це вихователі дошкільних навчальних закладів, учителі загальноосвітніх шкіл, викладачі професійно-технічних і вищих навчальних закладів, які викладають предмети духовно-морального спрямування: «Етика», «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі», «Етика: духовні засади», «Людина і світ», «Людина і суспільство» тощо.

Педагоги знайомились із фаховою майстерністю, творчістю, високим рівнем володіння новими педагогічними технологіями колег, а найголовніше – побачили постійне звертання учасників до джерела духовного становлення – біблійних текстів. Адже педагогічна наукова громадськість уже не має сумнівів щодо необхідності введення у систему навчання та виховання релігійної освітньої складової, особливо у час трансформацій, коли кардинально змінюються не лише вимоги до освіти й виховання, а й саме суспільство, його структура, організація, ідеологія. Достойно презентували волинських педагогів на конкурсі й учасники з нашого краю. Своїми конкурсними матеріалами та багатим портфоліо, наповненими практичними заходами, вони поділилися з усіма учасниками, створивши дружню атмосферу однодумців, демонстрували високу педагогічну майстерність.

Пропонуємо уважі читачів інноваційний педагогічний досвід: творчі, перспективні ідеї та технології переможця обласного туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року з предметів духовно-морального спрямування – 2016», переможця у двох конкурсних номінаціях – «Презентація фрагмента уроку з основ християнської етики» та «Презентація фрагмента уроку (виховного заходу) з основ християнської етики „Творчість на уроці духовно-морального спрямування“» всеукраїнського етапу **В. В. Лопошука**, вчителя Столинсько-Смолярської загальноосвітньої школи I–II ст. Любомльської районної ради (с. 50–53).

Література

1. Алексеєнко А. П. Природа духовності : монографія [Текст] / А. П. Алексеєнко. – Х. : Факт, 2004. – 240 с.
2. Бех І. М. Духовні цінності в розвитку особистості [Текст] / І. М. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 116.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) [Текст]. – К. : Райдуга, 1994. – С. 6.
4. Дудар Н. Релігія і віра у сприйнятті української молоді [Електронний ресурс] / Н. Дудар. – Режим доступу : risu.org.ua/ua/library/periodicals/../lis
5. Кудрик Л. Г. Діти Індиго – зерна нового людства : посіб. для вчителів, виховників і батьків [Текст] / Л. Г. Кудрик, Ю. Р. Сурмак. – Львів : Аверс, 2012. – 376 с.
6. Поліщук Н. Рівень довіри громадян до соціальних та державних інститутів [Електронний ресурс] / Н. Поліщук. – Режим доступу : infolight.org.ua/charts/riven-doviri-gromadyan-do-socialnyh-ta-derzhavnih-institutiv
7. Родігіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання [Текст] / І. В. Родігіна. – Х. : Основа, 2005. – 96 с.
8. Савчин М. Духовний потенціал людини [Текст] / М. Савчин. – Ів.-Франківськ : Плай, 2011. – 203 с.
9. Стеняєв О., прот. Християнство и патріотизм / прот. О. Стеняєв [Електронний ресурс]. – Режим доступа : azbyka.ru/forum/showthread.php?t=12638
10. Шевчук З. М. Розвиток потреб і духовності українського суспільства [Текст] / З. М. Шевчук // Проблеми загальної педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. – К., 2008. – С. 422–427.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29219/>
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/52062/>
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/1982296-rozvitok-gromadanskih-kompetentnostej-v-ukraini-comu-se-vazliv.html#.VurhCZeR-yk.facebook>
15. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usi-ovivni/novini/2016/06/10/%C2%ABpedagogichna-osvita-potrebue-novix-pidxodiv%C2%BB,-liliya/>